

Голові спеціалізованої вченої ради

ДФ 58.082.135

Західноукраїнського національного університету,

доктору юридичних наук, професору

Дракохруст Тетяні Вікторівні

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, доцента,

професора кафедри теорії права та конституціоналізму

Західноукраїнського національного університету

Колеснікова Андрія Павловича

на дисертаційну роботу Лучки Арсена Юрійовича на тему:

**«Реформування Верховного Суду відповідно до європейських
стандартів»,**

подану на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена визначальною роллю Верховного Суду як найвищого судового органу держави у забезпеченні єдності судової практики, захисті прав і свобод людини та утвердженні верховенства права. В умовах набуття Україною у 2022 році статусу кандидата на членство в Європейському Союзі реформування судової влади перетворилося з внутрішньодержавного завдання на структурне зобов'язання держави. Виконання вимог Європейської комісії щодо реформування органів суддівського врядування стало однією з умов для відкриття переговорів про членство. За таких обставин наукове осмислення відповідності правового статусу, порядку формування та практики діяльності Верховного Суду стандартам Ради Європи набуває не лише теоретичного, а й безпосереднього державотворчого значення.

Особливої гостроти обраній проблематиці надає збереження суттєвого розриву між конституційно закріпленими гарантіями незалежності суддів та їхньою практичною реалізацією. Інституційні процеси останніх років у найвищій судовій інстанції засвідчили, що проблеми забезпечення незалежності та доброчесності суддівського корпусу мають системний, а не ситуативний характер. Висновки Венеціанської комісії та звіти Європейської комісії 2023-2024 років констатували несистемність реформаторських кроків України і збереження ризиків у сфері суддівського врядування. Саме тому дослідження, спрямоване на виявлення прогалин у реформуванні Верховного Суду та обґрунтування шляхів їх усунення з урахуванням практики Європейського суду з прав людини, рекомендацій Венеціанської комісії і Консультативної ради європейських суддів та досвіду держав – членів Ради Європи, є своєчасним і суспільно необхідним.

Слід відзначити й недостатній рівень комплексної наукової розробленості теми. Попри значну кількість праць, присвячених окремим аспектам судової реформи, цілісне дослідження реформування саме Верховного Суду крізь призму європейських стандартів, що поєднувало б історико-правовий, порівняльно-правовий та інституційний виміри аналізу, у вітчизняній юридичній науці досі не було здійснене. Дисертація А. Ю. Лучки заповнює цю прогалину, а її тема має вагоме теоретичне і практичне значення для подальшого розвитку науки конституційного права та судоустрою.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційної роботи. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, характеризуються належним ступенем обґрунтованості, внутрішньою логічною узгодженістю та достовірністю. Їх переконливість забезпечується комплексним аналізом наукової літератури, законодавства України, міжнародно-правових документів, практики Європейського суду з прав людини, висновків Венеціанської комісії та Консультативної ради європейських суддів, рішень Конституційного Суду України, а також статистичних і аналітичних

матеріалів Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів і Громадської ради доброчесності.

Обґрунтованість отриманих результатів забезпечується коректно обраною методологією. Автором застосовано комплекс загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, серед яких діалектичний, догматичний, історичний, порівняльно-правовий, системно-структурний, формально-юридичний методи та метод правового моделювання. Позитивної оцінки заслуговує те, що у вступі чітко показано, у яких саме структурних частинах роботи застосовано кожен із методів, що засвідчує методологічну дисциплінованість дослідження. Історичний метод дозволив обґрунтувати авторську періодизацію становлення Верховного Суду, порівняльно-правовий – зіставити вітчизняну практику реформування з досвідом Польщі, Німеччини та держав Балтії, а метод правового моделювання – сформулювати пропозиції *de lege ferenda*.

Достовірність висновків підтверджується репрезентативною емпіричною базою, яку становлять висновки Венеціанської комісії щодо законодавства України про судоустрій, рішення Європейського суду з прав людини у справах щодо незалежності судової влади, звіти Європейської комісії про прогрес України на шляху до членства в ЄС, матеріали Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів і Громадської ради доброчесності, а також результати соціологічних досліджень рівня довіри громадян до судової системи. Сформульовані висновки логічно впливають із проведеного аналізу, відповідають меті та завданням роботи і не викликають сумнівів у своїй достовірності.

Структура та зміст основних положень дисертаційної роботи. Дисертація має чітку та логічно вибудовану структуру, що відповідає меті і завданням дослідження. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, які об'єднують дев'ять підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків та списку використаних джерел (148 найменувань). Побудова роботи забезпечує послідовний перехід від теоретико-правових засад до

аналізу міжнародних стандартів і зарубіжного досвіду та, зрештою, до оцінки сучасного стану реформування і формулювання авторських пропозицій.

У першому розділі «Теоретико-правові засади дослідження реформування Верховного Суду» здійснено історико-правовий аналіз становлення Верховного Суду як інституту судової влади, запропоновано авторську чотириетапну періодизацію цього процесу, досліджено правовий статус Верховного Суду після конституційної реформи 2016 року та обґрунтовано систему його функцій у забезпеченні верховенства права, що включає правозахисну, системотвірну, контрольну та правоформуючу складові. Позитивно, що автор розглядає Верховний Суд не як статичний орган, а як інститут, що трансформується під впливом суспільно-політичних чинників, і послідовно демонструє стійкість успадкованих від радянської доби деформацій судової культури.

Другий розділ «Міжнародно-правові стандарти та зарубіжний досвід реформування вищих судових органів» присвячено системному аналізу практики Європейського суду з прав людини щодо права на справедливий суд, рекомендацій Венеціанської комісії та висновків Консультативної ради європейських суддів. Цінним науковим результатом є висновок про те, що зазначені інституції утворюють взаємодоповнювальні нормативні системи: ЄСПЛ формулює обов'язкові мінімальні вимоги через вирішення конкретних справ, тоді як Венеціанська комісія і ССЄ перетворюють їх на системні рекомендації щодо організації судових інституцій. Ґрунтовним є порівняльно-правовий аналіз досвіду Польщі, Німеччини та держав Балтії, на підставі якого сформульовано принцип «диференційованого запозичення».

Третій розділ «Реформування Верховного Суду в контексті євроінтеграційного курсу України: сучасний стан, проблеми та перспективи» містить аналіз законодавства 2016-2024 років, який дозволив сформувати п'ять системних тенденцій законодавчого забезпечення реформи та сім ключових проблем у сфері незалежності і доброчесності суддів Верховного Суду. Завершується розділ системою авторських пропозицій *de lege ferenda*,

що охоплюють конституційний, законодавчий, інституційний і культурний рівні реформування. Висновки до розділів та загальні висновки логічно узагальнюють результати дослідження і повною мірою кореспондують поставленим завданням.

Наукова новизна результатів дослідження. Дисертаційна робота характеризується належним рівнем наукової новизни та містить низку самостійно сформульованих автором теоретичних положень і практичних рекомендацій. Робота є одним із перших в Україні комплексних досліджень реформування Верховного Суду відповідно до європейських стандартів у контексті євроінтеграційного курсу держави.

Особливо позитивної оцінки заслуговує розроблена автором концепція «системної реформи правосуддя», що включає три невід’ємні складові – нормативну, інституційну та культурну. Ця концепція дозволяє пояснити, чому формально бездоганні законодавчі зміни не забезпечують реального реформаторського результату за відсутності дієздатних інститутів суддівського врядування та відповідної правової культури, і має значний евристичний потенціал для оцінки судових реформ загалом.

Схвальної оцінки заслуговує авторська чотириетапна періодизація становлення Верховного Суду як інституту судової влади, яка охоплює добу перших власних вищих судових органів України (1917–1922 роки), радянську модель (1922–1991 роки), період становлення в умовах незалежної держави (1991–2016 роки) та сучасний етап системного реформування (з 2016 року). Така періодизація дозволила авторові переконливо показати глибинний взаємозв’язок між інституційним поступом найвищого судового органу та суспільно-політичним контекстом кожної доби.

Вагомим науковим здобутком є сформульована у роботі система пропозицій *de lege ferenda*, зокрема щодо конституційного закріплення гарантій незалежності за моделлю превентивного конституціоналізму, посилення правового статусу висновків Громадської ради доброчесності, реформування дисциплінарного механізму Вищої ради правосуддя, розвитку

суддівської освіти та кодифікації законодавства про судоустрій. Позитивно, що більшість пропозицій спирається на конкретні міжнародні стандарти та апробований вітчизняний досвід формування Вищого антикорупційного суду за участю міжнародних експертів.

Наукову цінність мають також удосконалена автором класифікація системних проблем законодавчого забезпечення реформування (реактивне законотворення, нормативна нестабільність, розрив між нормою і практикою, євроінтеграційна детермінація, недостатній моніторинг ефективності) та принцип «диференційованого запозичення» зарубіжного досвіду, який застерігає від механічного перенесення іноземних моделей без урахування специфіки національної правової системи.

Практичне значення результатів дисертаційного дослідження полягає у можливості використання сформульованих висновків і пропозицій у науково-дослідній діяльності – для подальшого вивчення та наукового аналізу правових засад реформування судової влади в Україні; правотворчості – для вдосконалення законодавства про судоустрій, статус суддів та суддівське врядування; правозастосовній діяльності – для підвищення ефективності механізмів забезпечення незалежності та доброчесності суддів; навчальному процесі закладів вищої освіти – під час проведення лекційних та практичних занять з дисциплін: «Судоустрій та статус суддів», «Конституційне право», «Міжнародне право прав людини». Практичну цінність мають, зокрема, пропозиції щодо законодавчого посилення статусу висновків Громадської ради доброчесності та щодо реформування дисциплінарної процедури, які можуть бути безпосередньо використані у нормопроєктувальній роботі.

Відсутність академічного плагіату, фальсифікації та фабрикації у дисертаційній роботі. Під час ознайомлення з дисертаційною роботою А. Ю. Лучки ознак порушення принципів академічної доброчесності не виявлено. У роботі належним чином здійснено посилання на використані наукові праці, нормативно-правові акти, міжнародні документи, рішення Європейського суду з прав людини та матеріали органів суддівського врядування. Автор

коректно використовує результати досліджень інших учених, чітко відмежовуючи запозичені положення від власних висновків. Підстав вважати, що у роботі містяться ознаки академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації або фальсифікації наукових результатів, не встановлено.

Повнота відображення наукових положень дисертаційної роботи в опублікованих автором працях. Основні наукові результати дисертації відображені у чотирьох наукових статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України, які тематично охоплюють ключові напрями дослідження: незалежність судової влади як принцип правової держави, критерії відбору суддів Верховного Суду у порівняльно-правовому аспекті, роль Вищої ради правосуддя у реформуванні Верховного Суду та стандарти Ради Європи у сфері правосуддя. Положення дисертації апробовано на міжнародних науково-практичних конференціях. Зміст опублікованих праць узгоджується зі змістом дисертації, відображає положення її наукової новизни та підтверджує самостійний характер проведеного дослідження, що відповідає вимогам, встановленим до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційного дослідження. Загалом позитивно оцінюючи дисертаційну роботу, її актуальність, наукову новизну та практичну значущість, вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження і міркування дискусійного характеру.

1. Додаткового роз'яснення потребує авторська позиція щодо обмеження доступу до касаційного перегляду. На с. 41 автор слушно констатує, що запроваджена реформою 2016 року система фільтрації касаційних скарг та обмеження для «малозначних справ» викликали дискусію у правовій спільноті, а пошук балансу між захистом Верховного Суду від перевантаження та забезпеченням доступу до правосуддя залишається предметом наукових і практичних дискусій. Водночас власне бачення цього балансу дисертантом у підрозділі 1.2 не сформульовано.

2. Здійснений у підрозділі 2.1 аналіз практики Європейського суду з прав людини у справах проти Польщі (с. 69–78) є цінним і методологічно

виправданим, оскільки дозволяє визначити «точку неповернення» у деградації незалежності судів. Водночас робота виграла б від більш детального висвітлення критеріїв, за якими правові позиції, сформовані у справах проти інших держав, можуть переноситись на український інституційний контекст: ідеться про методологію оцінки подібності фактичних та інституційних обставин і межі застосування принципу *mutatis mutandis*.

3. Пропозиції щодо законодавчого закріплення права вето Консультативного комітету міжнародних експертів на кандидатів у члени Вищої ради правосуддя, яке долається лише кваліфікованою більшістю Верховної Ради (с. 183), та щодо позбавлення Вищої кваліфікаційної комісії суддів права призначати суддю з негативним висновком Громадської ради доброчесності без кваліфікованої більшості і судового перегляду (стор. 184) є практично значущими, однак потребують додаткового обґрунтування з погляду конституційних засад організації державної влади. Венеціанська комісія послідовно розглядає участь міжнародних експертів у процедурах добору як винятковий і тимчасовий інструмент перехідного періоду, тому доцільно було б чіткіше визначити часові межі та умови припинення дії запропонованих механізмів, а також узгодити фактично блокуючий характер висновків громадського органу з гарантіями прав кандидатів.

4. У дисертації ґрунтовно проаналізовано конституційну реформу правосуддя 2016 року та утворення Верховного Суду (с. 27-28), а також Рішення Конституційного Суду України від 11 березня 2020 року № 4-р/2020 щодо неконституційності обмеження кількісного складу Верховного Суду (с. 90-91). Автор також слушно звертає увагу на рішення Європейського суду з прав людини щодо суддів колишнього Верховного Суду України, у яких встановлено порушення принципу незмінюваності суддів у процесі реформи (с. 28). Водночас поза увагою дисертанта залишилося Рішення Конституційного Суду України від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020, ухвалене за конституційним поданням Верховного Суду України, у якому визнано неконституційними положення Закону України «Про судоустрій і статус

суддів» щодо припинення Верховного Суду України та наголошено, що утворення Верховного Суду не може бути підставою для звільнення суддів Верховного Суду України.

Проте висловлені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи, її наукової новизни, теоретичного та практичного значення, мають переважно науково-дискусійний характер і можуть слугувати підґрунтям для наукової полеміки під час публічного захисту та для подальших досліджень у цій сфері.

Загальний висновок. Дисертація Лучки Арсена Юрійовича на тему «Реформування Верховного Суду відповідно до європейських стандартів» є самостійною, завершеною науково-дослідною працею, виконаною на належному теоретичному рівні, має вагомe практичне значення та відповідає вимогам, що ставляться до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Робота ґрунтується на комплексному аналізі наукових джерел, законодавства України, міжнародно-правових документів, практики Європейського суду з прав людини та висновків інституцій Ради Європи, що дозволило автору сформулювати обґрунтовані висновки і пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання діяльності Верховного Суду. На окреме схвалення заслуговують послідовність і структурованість викладу матеріалу, поєднання історико-правового, порівняльно-правового та інституційного вимірів аналізу, а також практична спрямованість дослідження, що засвідчує здатність автора поєднувати теоретичні напрацювання з потребами правотворчої та правозастосовної практики.

Дисертаційна робота Лучки Арсена Юрійовича на тему «Реформування Верховного Суду відповідно до європейських стандартів» за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам п. 10 Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого

постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор – Лучка Арсен Юрійович заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії права
та конституціоналізму Західноукраїнського
національного університету

Андрій КОЛЕСНИКОВ

Андрій КОЛЕСНИКОВ
Anna L'EMME